
Travma meje Obet Velike Gorice

Author(s): Niko JURCA

Source: *Urbani Izziv*, No. 14, INOVATIVNO MESTO (november 1990), pp. 56-58

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44179957>

Accessed: 26-09-2018 09:11 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Niko JURCA

Travma meje Obet Velike Gorice

Misel o Veliki Gorici ni nova. Za vsakogar, ki streže prostoru in goriški prostor pozna, je povsem naravna in po sebi umevna. Zato tudi ni heretična, kot bi se po prebiranju političnih odmevov na pobudo novogoriškega župana zdelo. Za politika je taka poteza prav lahko bogat in učinkovit zastavek v hazardni igri oblastniških prerivanj (zato tudi bes tistih, ki te karte niso odigrali prvi), za načrtovalca izrabe prostora pa je lahko le naravna in edina trezna oblika razmišljanja.

Mestni organizmi so živi organizmi. V prostor se umeščajo in se mu prilagajajo, sledeč zakonitostim njegove fizične in energetske strukturne mreže. V oblikovanju mestne podobe se prilagajajo topografiji prostora. Mestna zgradba in topografija prostora sta v tesni in neposredni zvezi. Mesto pozna, upošteva in izrablja meje v prostoru. Obale, bregove, okljuke rek, vrhove, pobočja, platoje, udore in useke ... Sozvočje mestne slike s topografsko sliko prostora vodi k racionalni zgradbi mestnega organizma, kar zagotavlja tudi njegovo funkcionalnost in učinkovitost. Od človeka umišljenih političnih meja mesto ne prizna, mora pa jih upoštevati. Zato ne prispevajo k smiselnosti in ustreznosti njegove zgradbe, prispevajo pa k pohabljenosti in nevrotičnosti njegove duše. Tanke vijolične kače se vijejo skozi naše glave in čez zemljevide. Pridni kartografi jih zarisujejo, politiki se zanjo kregajo. Tam, kjer bi se v prostoru tako usodno morale pojaviti, topoumni vojaki stražijo kilometre razpetih mrež in zeleni cariniki gledajo v papirje. Zadaj ni nič.

Travma meje in obet Velike Gorice sta Novi Gorici imanentni. Oboje nosi že v imenu. Skoraj tisoč let je Gorica tkala vezi in razpredala niti med Sočo, Kalvarijo in Sveto goro. Prepletala in ravnotežila je življenje štirih narodov, štirih kultur. Skoraj

tisoč let, preden so jo modri strateg razklali in ji zapovedali življenje na dvoje. Drevo zase, korenine zase. Na eni strani mesto s četrtino primestja, na drugi strani tri četrtine primestja brez mesta. Mesto z amputiranimi udi je lahko le še počasi in tiho začelo umirati. Iz osrčja južnoevropskega prostora, s križišča poti je bilo čez noč prestavljeno na rob, nad prepad modernega barbarstva. Žeja po manjkajočih delih je bila na obeh straneh velika in nepotešljiva. Mesto si manjkajočega odvzetega zalednega prostora ne more nadomestiti. Ne more si narediti novega. Fizične zakonitosti se človekovim domislicam ne uklanjajo. Na drugi strani si je široka obglavljena Goriška sklenila mesto postaviti na novo. Naročeno je bilo rojstvo Nove Gorice. Nov organizem že spočetka ni bil zastavljen brez vedenja o starem. Ravnikar je zasnoval sicer samozadostno, z vsemi vitalnimi funkcijami opremljeno mesto, vendar kot logično, organsko nadaljevanje starega mestnega jedra proti vzhodu. Organizacijsko mrežo novega mesta je naslonil na Fabianijevo črto severne železnice. Skupaj s Šempetrom bi bilo novo urbano tkivo pripravljeno prevzeti pomembno vlogo dveh vzhodnih predmestij v konstelaciji obetajoče se Velike Gorice. Vera, da bodo kratkovidne vojaške odločitve tudi kratkotrajne, je bila še živa in močna. Žal je vse prekmalu postalo očitno, da se militaristična miselnost novih režimov le še stopnjuje in se odeva v vedno nove fobije. Nepredstavljivo je postalo ne le združevanje, prepovedano je bilo tudi približevanje in stikanje. Vojaška kultura je v vokabular urbanoloških terminov vpeljala nov pojem: petstometrski brisani prostor ter osemstometrski pas prepovedi gradnje. Nova Gorica je dobila nalogo, da povsem nadomesti odrezano središče regije. Gorico naj bi ne le pozabila, temveč jo v vsem nadkrilila, zasenčila, simbolno porazila. Demonstrirala naj bi superiornost novega

načina življenja, nove družbene ureditve. Potem ko je Gorica odšla z zemljevida, naj bi se umaknila še iz src. Nova Gorica je zaživela življenje proteze in začele so jo tlačiti travme fantomskega uda. Sledeč temeljnemu načelu vseh realsocializmov, da se realnost odvija kot diametralno nasprotje deklariranega, se je tudi sama razvila v živo nasprotje lastnega projekta. Razvila se je v shizofreno okolje, polno konfliktov in nepomirljivih dvojnosti, bolj v posmeh sebi kot Gorici. Vse odlike, s katerimi se je rada dičila, najde obiskovalec v večji meri prisotne v starem mestu. Namesto modernega mesta je Nova Gorica danes bolj podobna preživetemu nemestu. Mesto-park je mesto brez parka, brez kvadratnega metra kultiviranega urbanega rastja. Mesto v zelenju se nam kaže kot zidava med shojenimi ostanki divjih travnikov, grmovjem in umirajočimi iglavci, ki ne razumejo, kako zelo koristna je tovarna iverke. Mesto v prostoru sotočja dveh rek, ki naj bi se kopal v žuborečih fontanah, se panično boji vode: zasipava stare bazenčke, kanalizira žive vode, potoke spreminja v kloako in se na vse načine otepa bazenov. Mesto mladih pošilja svoje otroke na plese in zabave vsaj deset tisoč metrov stran. Mesto "kot pod provansalskim nebom" ima samo nebo, pod njim pa niti enega spodobnega mestnega odprtega prostora. Mesto brez meščanov in brez sledu mestne bivanjske kulture se je z vseh strani zadušilo v divji enodružinski gradnji in tarna nad lastno praznostjo.

Nova Gorica je bila obsojena na neuspeh v trenutku, ko ji je bilo naloženo, naj postane mesto v prostoru, ki svoje mesto že ima. Urbana skleda enega mesta ne more gostiti dveh mest hkrati in tisočletja sožitja mesta s prostorom ne moreš odpraviti z dekretom. Prednost Gorice je takšna in tolikšna, da je vsako tekmovanje abotno smešno. Pod težo kompetitivnosti, ki zahteva vsaj nekoliko sovražnosti, Nova Gorica ni mogla razvijati svoje humane in srečne zasnove. Lahko se je le izrodila, v kar se je. Spraševati se danes, ali je smiselno združevati mestni prostor

obeh Goric ali ne, je potrebno. Mestni prostor je en sam. Nova Gorica lahko v lastno zmešnjavo vnese nekaj reda in smisla, če lasten organizem prepozna kot konstitutivni del večjega organizma, s katerim mora biti smiselno in življenjsko povezana, če naj se je ne loti gangrena. Vse sistemske prostorske rešitve, s katerimi se ubada, so zares sistemske in zares rešitve le, če se uspejo učinkovito vključiti v sistem višjega reda, ki služi celotni urbani aglomeraciji. Sicer je vsako navidezno razreševanje ene težave le pometanje pod preprogo, prekladanje problema na drugo polje, kjer se bo težava v novi obliki pokazala jutri. Če ne nam, pa sosedom. Hiša je pa ena. Dlje kot se bomo bali odpreti oči in si priznati, da v enem prostoru ne moremo misliti in delati na dva načina, globlje bomo bredli, težje se bomo izvlekli.

Urbanistu, planerju, prostorskemu načrtovalcu se vsa nenaravnost, deviantnost, najbolj slikovito pokaže, ko vzame v roko svoje najpogostejše in najljubše orodje: pettisočko. Nova Gorica je na tej karti nekako podobna Kopru, Izoli, Piranu. Pol karte je poseljene, "planibilne", pol je pokriva morje. Le da na novogoriški karti to morje ni mokro, marveč je zgolj belo, prazno morje politično-vojaške omejenosti. Nova Gorica se nam kaže na koncu sveta. Na zahodnem robu teče železnica, onkraj pa se ne dogaja nič več. Vse prazno in pusto. Sam mir in tišina. Brezdanje brezno. Tam moramo vse naprave zaključiti, na rob lahko zrinemo umazano industrijo, čez lahko zmečemo smeti in odpadke. Kakšna prevara! Tam čez so še vedno plastnice in vode, in ne le to - tudi hiše so! Tam čez je eno celo mesto! Tipične predmestne zanemarjene skladiščne in industrijske površine, ki na novogoriški karti tako lepo, skoraj idealno ležijo na robu mesta, se v resnici zažirajo naravnost v sredino nekega večjega mesta. Konstantno delo na lažnih kartah pohabi tudi planerjevo predstavo o prostoru in njegov način razmišljanja o načinih urejanja prostora. Prostorske rešitve na polovičarskih izmišljenih podlagah so polovičarske izmišljene rešitve.

Nujno, ne samo dobro, bi bilo hkrati nehati s takšnim zaplotniškim načinom razmišljanja o prostoru iz dveh polovic. Če bi se vsakemu problemu posvetili tako, da bi ga reševali v enem, skupnem in celovitem urbanem prostoru, bi najprej ugotovili, da pol problemov sploh ni, ker so zaradi shizofrenega razkola umišljeni.

Naslednje, kar bi ugotovili, bi bilo, da so preostali resnični problemi povetini elegantno rešljivi. Prostorske probleme je potrebno reševati tako, da so rešitve logične v prostoru, ne v politiki. Politika se mora prostoru podrežati, ker je vedno začasna in spremenljiva. Prostor je en sam in večn. Na tak način bi se kot neumnost pokazala sabotinska "osimska" cesta v Brda. Vse najkrajše in naravne poti in solkanskega in šempeterskega polja že od nekdaj vodijo v Brda skozi Gorico. Sekanje monstruozne poti visoko v breg Sabotina je bilo potrebno zgolj zato, ker si (sami sebi! norci!), nismo dovoljevali poti v Gorico. Prostorska logika je morala popustiti pred političnim mazohizmom.

Najhujša težava Nove Gorice zadnjih let je postala odvodnja. Gorica te težave nima, ker leži na bregu Soče. Vendar ji leži Nova Gorica za hrbtom, zato je težav deležna. Voda namreč še vedno teče po starem, navzdol. Teče po najkrajši poti v fizičnem prostoru in se požvižga na logiko političnega prostora. Nova Gorica skuša problem rešiti v skrečni optiki lastnega prostora. Če hoče speljati vodo v svojo Sočo, jo mora črpati gorvodno. Če hoče speljati vodo v svojo Vipavo, jo mora peljati nespametno daleč. Obe varianti sta tehnično rešljivi, vendar bi se človek težko odločil, katera je bolj "utrgan". Hipotetična Velika Gorica težave z odvodnjo nima, ker leži na bregu Soče. In tako naprej.

Velika Gorica je lahko primerljiva z Velikim Berlinom. Merilo je seveda drugačno in drugačna je fabula, ravnanje socrealistične misli pa je v mnogočem enako. Ločeni mesti sta se urejali ločeno, drugo mimo drugega, celo nalašč nasprotno in mimobežno, kot da je delitev dokončna in večna. Zemljevidi vzhodnega dela so na enak način prikazovali mesto na koncu sveta in realnost zahodnega dela mesta je bila zanikana in ignorirana. Osnovne infrastrukturne poteze so se gradile tako, da se niti slučajno niso povezovale. Nekaterih nikdar več ne bo mogoče zvezati, logično izpeljati ali zaključiti. In nato, čez noč, pade zid. Političnega tripa je konec in svet je spet večrajšnji in cel. Na vrsto bodo prišla obsežna rušenja in drage predelave, da bi lahko zgradili stvari, ki jih zaradi lastne zazidanosti in slepote prej niso hoteli. Ravnanje v Berlinu bo v marsičem poučno (lahko tudi preroško) za obe Gorici.

Potreba po Veliki Gorici je danes tako odmevna, ker se morda prvič postavlja tako jasno in z visokega mesta. V neinstitucionalnih in neformalnih strokovnih krogih pa je živa že dolgo. Cela vrsta diplomskih nalog, akadmeskih vaj tostran in onstran meje se je ubadala z vidiki enovite in celovite obravnave prostora goriškega urbanega sistema. Nekaj takih je bilo pred letom razstavljenih na goriškem gradu. Tudi v okviru društvene dejavnosti arhitektov smo bili na tem področju kar dejavni. Pred leti, takrat ko so arhitekta in urbanista obeh strani s prekopom simbolno povezale kosti velikega Goričana Maksa Fabianija, smo vzpostavili tesne stike z vrsto arhitektov goriške pokrajine. V nizu skupnih projektov je bil pomemben projekt postopne priprave skupne temeljne urbanistične podatkovne baze, na podlagi katere bi nato simulirali skupne probleme dveh mest

in njihovo reševanje, razpisovali anketne in projektne natečaje, raziskovali možnosti oblikovanja in izvajanja makroubanističnih potez, ki bi presegle merilo vsakega mesta zase in tako na neki način vodili politiko urejanja urbanega prostora, ki bi bila alternativna uradnim politikama.

Projekt smo predstavili tudi županom in bili deležni pohval in spodbud. S kolegoma iz Gorice, Romanom Schnablom in Massimom Roccom, smo kot prvi korak pripravili osnovno tematsko karto današnje "Velike Gorice". Žal se je volonterško delo treh zanesenjakov končalo z razhodom po različnih službenih poteh, tako kot se je dejavnost oblasti končala s pohvalami in prijaznimi spodbudami. Kot stranski produkt projekta smo pripravili še pregledno razstavo urbanističnega razvoja obeh Goric, ki smo jo postavili v Šmartnu in nato v Gorici. Posebno poetsko razsežnost je motiv dvojnega mesta dobil v diaprojektu Vinka Torkarja Dve Gorici. Rahlo dograjen nam že leta služi kot najbolj hvaležen in zgovoren element predstavitve somestja. Služil je kot osnova predstavitvenega projekta Nove Gorica v Celovcu, vsako leto z njim mesto predstavimo ameriškim študentom iz Chicaga v okviru njihove evropske študijske poti, hvaležno je bil sprejet večkrat v obeh domačih Goricah.

Upamo lahko le, da se bo misel o Veliki Gorici sedaj selila v institucionalne kroge. Za začetek bi bilo dovolj, da bi tudi tisti "uradni" planerji na obeh straneh začeli delati skupno karto.

Niko Jurca, dipl. inž. arh., Nova Gorica